

Vilniaus vyskupijos katedros kapitula ir 1863 m. sukilimas

ALDONA PRAŠMANTAITĖ

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius

El. paštas: prasmantaite@istorija.lt

Straipsnyje remiantis šaltiniais ir istoriografija analizuojamas Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos vaidmuo 1863 m. sukilime ir siekiama atskleisti Katalikų Bažnyčios atžvilgiu Rusijos valdžios vykdytos politikos mechanizmą. 1863 m. sukilimo laikotarpis yra išskirtinis Vilniaus vyskupijos istorijos epizodas. Yra žinoma, jog dėl sukilimo metais Rusijos valdžios inicijuotų ir įvykdytų kapitulos narių struktūros pertvarkymų Vilniaus vyskupija ne vienerius metus buvo administruojama imperijai ištikimybe pasižymėjusių prelatų triumvirato: Antano Nemekšos, Edvardo Tupalskio, Petro Žilinskio. Kaip jie buvo inkorporuoti į kapitulą? Kokį vaidmenį čia suvaidino oficialūs Peterburgas? Kodėl tam buvo pasirinkta Vilniaus vyskupijos katedros kapitula? Aptariama kapitulos narių struktūra sukilimo išvakarėse, siekiama išsiaiškinti, kokie veiksniai lėmė Rusijos valdžios sėkmę inkorporuojant į kapitulą antibažnytinę politiką klusniai vykdžiusius dvasininkus.

Raktažodžiai: 1863 m. sukilimas, Rusijos valdžios politika Katalikų Bažnyčios atžvilgiu, Vilniaus vyskupija, katedros kapitula, kapitulos prelatai ir kanauninkai, Vilniaus generalgubernatorius Michailas Muravjovas

---

ĮVADAS

Po Lietuvos ir Lenkijos valstybės žlugimo Rusijos imperijos aneksuotose žemėse atsidūrusių katalikų vyskupijų katedrų kapitulos, kurios pagal bažnytinę teisę tradiciškai turėjo padėti vyskupui valdyti vyskupiją, vertintos kaip itin parankus ir efektyvus inherentiškos politikos įnagis. Aktyvaus valdžios kišimosi į vyskupijos katedrų kapitulų veiklą požymiai buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse pradėjo ryškėti jau pirmaisiais XIX a. metais. Antai 1803 m. Vilniaus imperatoriškojo universiteto įsteigimo dekretu Aleksandras I pripažino universitetui teisę į keturias kanonijas Vilniaus ir tiek pat Žemaičių vyskupijoje, taip akivaizdžiai apribodamas šių vyskupijų ordinarų teisę. 1810 m. caro įsaku kapitulos kanauninkų ir prelatų skyrimas praktiškai išimtinai buvo paliktas carui – vyskupai privalėjo kandidatų sąrašus pateikti Vyriausiajai kitatikių reikalų valdybai, o ją reorganizavus – Kitatikių dvasinių reikalų departamentui. Pastarosios institucijos nuomonė apie kandidatą buvo lemiamą. Galutinė nominacijos teisė priklausė carui¹. Pastaroji aplinkybė perša prielaidą kapituloms buvus lojalias institucijomis. Tačiau 1863–1864 m. sukilimo įvykiai rodo, kad vyskupijų katedrų kapitulos valdžios pasitikė-

---

¹ B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772–1918*, Kraków, 1980, s. 308.

jimo neturėjo: prelado ar kanauninko regalijos neapsaugojo nei nuo kaltinimų sukilimo rėmimu, nei nuo bausmių. Šalia akivaizdžiai represyviųjų priemonių taikytos radikaliai priešingos, t. y. ieškota Rusijos valdžiai palankių dvasininkų ir imta teikti jiems privilegijas, siekiant „iš vidaus“, pačios katalikų dvasininkijos rankomis, pakreipti vyskupijos valdymą imperijos valdžiai norima linkme. Ir jeigu Žemaičių vyskupijos katedros kapitulos atveju ši strategija nepasiteisino, tai Vilniaus – atvirksčiai. Yra žinoma, kad Vilniaus vyskupija po sukilimo numalšinimo praktiškai perėjo į Rusijos valdžiai ištikimų vyskupijos administratorių rankas.

Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos XIX a. raidos, struktūros, vykdytos politikos klausimai istoriografijoje yra nagrinėti vyskupijos istorijos kontekste glaustai konstatuojant ar išsamiau aptariant vienu ar kitu aspektu². Nekvestionuojama, jog būtent po sukilimo numalšinimo vyskupijos administracijoje sustiprėjo antibažnytinės tendencijos, tačiau Rusijos valdžios vykdytos politikos strategijos mechanizmas, taikytas Vilniaus vyskupijos katedros kapitulai sukilimo metais, nėra ištirtas³. Straipsnio tikslas: remiantis istoriografija ir archyviniais šaltiniais aptarti Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos vaidmenį 1863 m. sukilime, išanalizuoti Rusijos valdžios vykdytos konfesinės politikos niuansus, pateikti kompleksinį taikytų priemonių modelį. Kas lėmė valdžios vykdytos antikatalikiškos politikos sėkmę Vilniaus vyskupijos katedros kapituloje? Ar kapitulos dvasininkijos nuostatos dėl sukilimo galėjo turėti įtakos valdžios taikytų priemonių pasirinkimui? Kokia buvo kapitulos prelatų ir kanauninkų laikysena sukilimo atžvilgiu? Kokią įtaką imperijos valdžios strategijos pasirinkimui galėjo turėti kapitulos narių personalijos? Išlikę vyskupijos dvasininkų tarnybos lapai, vyskupijos kapitulos posėdžių protokolai (jų santrauką XX a. pradžioje parengė Janas Kurczewskis⁴), dvasininkų sąrašai kasmet leistuose vyskupijos žinynuose teikia pakankamai duomenų apie to meto katedros kapitulos sudėtį. Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA) saugomas generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo susirašinėjimas su centrinės valdžios institucijomis, memuarinė literatūra padeda atskleisti sumanymo paversti kapitulą Rusijos valdžios įrankiu aplinkybes bei motyvus.

² Iki šiol yra reikšminga (ypač faktografiniu lygmeniu) XX a. pradžioje išleista vyskupijos istorijos studija: J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierając dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno, 1912. Pažymėtini taip pat Vilniaus vyskupijai skirti atitinami skyriai B. Kumoro studijose: B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772–1918*; B. Kumor, *Historia Kościoła*, cz. 7, Lublin, 1991. Dėmesio verta T. Krahelio vyskupijos istorijos apžvalga: T. Krahel, *Zarys dziejów (arachi)diecezji wileńskiej*, *Studia teologiczne*, Białystok–Drohiczyn–Łomża, [1988], t. 5–6, s. 7–72. Duomenys apie Rusijos valdžios siekius kapitulą atžvilgiu panaudoti E. Vidmanto monografijoje: E. Vidmantas, *Religinis tautinis sąjūdis Lietuvoje XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje*, Vilnius, 1995, p. 118–122. Apie vyskupijos kapitulos pertvarkymą rašoma ir naujausioje V. Merkio studijoje: V. Merkys, *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918 m.*, Vilnius, 2006, p. 142–143. Oficialiojo Peterburgo pozicijos vertinimą sukilimo metais pateikia A. Komzolova: A. A. Комзолова, *Политика самодержавия в Северо-Западном крае в эпоху Великих реформ*, Москва, 2005, с. 120–126.

³ Temos neištirtumas, matyt, turėjo įtakos naujausios Bažnyčios istorijos sintezės lietuvių kalba autorių apsisprendimui 1863 m. sukilimo laikotarpį visiškai eliminuoti apsiribojant sukilimo pasekmių aptarimu, žr.: *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, Vilnius, 2006.

⁴ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju*, cz. 3, Wilno, 1916.

KATEDROS KAPITULOS STRUKTŪRA IR SUDĖTIS SUKILIMO IŠVAKARĖSE

1842 m. įvykdžius Katalikų Bažnyčios žemių sekuliarizaciją ir dvasininkams pradėjus mokėti atlyginimą iš valstybės išdo, tiek vyskupijos, tiek kapitulos buvo suskirstytos į tris klases. Vilniaus vyskupijos katedros kapitula buvo priskirta antrajai klasei. Visose kapitulose tuomet buvo suvienodintas prelatų ir kanauninkų skaičius – paliktos 6 prelatūros (prepozitūra, dekanija, archidiakonija, kustodija, kantorija ir scholasterija) ir 3 kanonijos⁵. Turint omenyje, kad Vilniaus vyskupijos kapitulą dar XVIII a. pabaigoje sudarė 18 narių – 6 prelatai ir 12 kanauninkų, neskaitant prelatų ir kanauninkų koadjutorių⁶, pertvarka kanonijų sąskaita (vietoj iki tol buvusių 12 liko 3) trikdė įprastą vyskupijos administracijos veiklą. Siekdamas rasti išeitį Vilniaus vyskupas Vaclovas Žilinskis, remdamasis Tridento Susirinkimo nuostatais (XXII sesija, *de reformatione*), įteisino 6 kanauninkus, vadintus garbės kanauninkais. Pirmaisiais garbės kanauninkais tapo vyskupijos kancleris Juozapas Krukovskis, Šv. Jono bažnyčios klebonas Aleksandras Vrublevskis, Vilniaus miesto dekanas Jonas Menué, Aušros Vartų klebonas Kazimieras Zaleskis, Šv. Dvasios klebonas, Bajorų instituto kapelionas Justinas Jakubovskis ir seminarijos inspektorius Liudvikas Zdanovičius⁷. Garbės kanauninkai turėjo pareigą laikyti mišias prie kapitulės altoriaus, teisę dėvėti roketę bei mantoletę ir turėjo vietą stalėse. Atlyginimo jie negaudavo, nesinaudojo ir jokiomis kitomis privilegijomis⁸. Tiesa, dažnas jų anksčiau ar vėliau tapdavo tikruoju kapitulės nariu užimdamas po prelato ar kanauninko mirties atsilaisvinusią vietą. Panašu, kad Rusijos valdžia garbės kanauninkus toleravo – nėra duomenų, kad būtų drausta juos skirti ar reglamentuoti jų skaičių. Neretai pati kapitula kreipdavosi į vyskupą dėl garbės kanauninko paskyrimo. Kadangi garbės kanauninkų sąrašai to meto vyskupijos žinynuose nespausdinti, tikslų jų skaičių nustatyti vargiai kada bus įmanoma.

Visos tikrųjų kapitulės narių – prelatų ir kanauninkų – pareigybės Vilniaus vyskupijos kapitulėje sukilimo išvakarėse buvo užimtos. Be 6 prelatų ir 3 kanauninkų, kapitula į 1863 m. įžengė turėdama 4 vikarus, kanclerį (jo pareigos buvo patikėtos vienam iš vikarų), vicekustosą bei keletą garbės kanauninkų. Dalis jų nominaciją buvo gavę iš naujojo vyskupijos ganytojo Adomo Stanislovo Krasinskio rankų⁹. Tuometis Vilniaus vyskupijos seminarijos profesorius, katedros pamoklininkas, būsimasis Vilniaus vyskupijos ganytojas L. Zdanovičius¹⁰, skaitęs bulę A. S. Krasinskio ingresso iškilmeje¹¹, atrodo, buvo pirmasis, kurio kandidatūrą į kanauninkus teikė A. S. Krasinskis¹². L. Zdanovičius, vyskupijos seminarijos ir Dvasinės akademijos auklėtinis, išventintas į kunigus 1837 m., kurį laiką dėstė seminarijoje ir Akademijoje lotynų kalbą ir literatūrą bei pastoracinę teologiją. 1841 m. įgijo teologijos mokslų magistro laipsnį. Akademiją iškėlus į Peterburgą, liko dėstyti Vilniaus vyskupijos seminarijoje, kurį laiką ėjo rektoriaus pareigas. Porą metų dėstė tikybą Vilniaus

⁵ B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła...*, s. 306.

⁶ J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...*, s. 123.

⁷ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, s. 510; K. Kulakowski, *Z dziejów kapituły katedralnej wileńskiej, Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku*, rok. XIII (XV), 1987, Nr. 2, s. 26.

⁸ J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia ...*, s. 124.

⁹ 1858 m. rugsėjo pabaigoje vietoj į metropolitus pakelto V. Žilinskio į Vilniaus vyskupus paskirtas A. S. Krasinskis buvo konsekruotas 1859 m. vasario mėnesį, o ingresas Vilniaus katedroje įvyko dar po poros mėnesių – 1859 m. balandyje.

¹⁰ Kun. L. Zdanovičiaus tarnybos lapas, *LVI A*, f. 694, ap. 1, b. 3261, l. 24v–27v.

¹¹ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, s. 505.

¹² Kitatikių dvasinių reikalų departamento 1859 m. kovo 25 d. raštas Vilniaus generalgubernatoriui, *LVI A*, f. 378 b/s, b. 11. l. 3.

Bajorų institute. Katedros pamokslininko pareigas ėjo nuo 1850 metų¹³. Buvęs tarp pirmųjų V. Žilinskio nominuotųjų garbės kanauninkais, vėliau pakeltas į tikruosius, matyt, sėkmingai tvarkėsi su naujomis pareigomis susijusiais įpareigojimais, nes 1863 m. pradžioje vyskupas pasirinko L. Zdanovičių skirti vyskupijos vienuolynų vizitatoriumi, vietoj iki tol šias pareigas ėjusio ir dėl ligos atleisto Eišiškių parapijos klebono Jono Liudviko Lunkevičiaus¹⁴.

Šv. Rapolo bažnyčios klebonas J. Menué, iš garbės kanauninkų į tikruosius paskirtas V. Žilinskio vyskupavimo metais, 1858-ųjų lapkritį¹⁵, A. S. Krasinskiui pradėjus eiti vyskupijos ganytojo pareigas, netrukus kapitulos buvo išrinktas Dvasinės kolegijos asesoriaus pareigoms¹⁶ ir, aišku, nebegalėjo nuolat reziduoti katedroje. A. S. Krasinskiui pradėjus valdyti vyskupiją, vyriausiojo kanauninko pareigas ėjo tuometis vyskupijos seminarijos rektorius Simonas Kozlovskis. 1839 m. baigęs Kėdainių gimnaziją jis mokėsi Vilniaus vyskupijos seminarijoje, vėliau tęsė studijas Dvasinėje akademijoje Peterburge, kurią baigęs 1844 m. gavo kunigystės šventimus. Kurį laiką dėstė homiletiką ir Šv. Raštą Vilniaus vyskupijos seminarijoje, vėliau – Bažnyčios istoriją ir Kanonų teisę Akademijoje, nuo 1851 m. ėjo Vilniaus vyskupijos seminarijos rektoriaus pareigas. Tais pačiais metais tapo kapitulos kanauninku. Galimybė pakilti kapitulos hierarchijoje S. Kozlovskiui atsirado tikrai A. S. Krasinskio vyskupavimo metais: mirus prelatui kantoriumi Aleksandriui Vrublevskiui į jo vietą 1862 m. rugsėjį¹⁷ ir buvo paskirtas. Beje, S. Kozlovskis buvo pirmasis ir vienintelis nominaciją į kapitulos prelatus gavęs iš A. S. Krasinskio rankų.

Pakėlęs į prelatus S. Kozlovskį, į atsilaisvinusią kanauninko vietą A. S. Krasinskis paskyrė tuometį Vilniaus vyskupijos seminarijos inspektorių Augustiną Lipnickį¹⁸. Ar tai buvo vyskupo iniciatyva, galima tik spėlioti – vyskupo rašte kapitulai teigiama, jog atsižvelgiant į kapitulos siūlymą A. Lipnickio kandidatūra buvo pateikta vidaus reikalų ministru. Gavęs pastarojo teigiamą atsakymą aukščiausia valia vyskupas įteisino A. Lipnickio paskyrimą¹⁹. Tiek iki A. Lipnickio paskyrimo į kanauninkus, tiek ir vėliau vyskupas neretai jį pasitelkdavo į pagalbą. Antai 1863 m. gegužės pradžioje (taigi jau vykstant sukilimui, bet dar iki M. Muravjovo atvykimo į Vilnių) A. Lipnickiui laikinai pavedamos Vilniaus vyskupijos seminarijos rektoriaus pareigos, kol iš Krymo sugrįš pasigydyti išvykęs rektorius S. Kozlovskis²⁰. Pastarasis faktas leidžia manyti vyskupą vertinus A. Lipnickio gebėjimus. Tuo metu tai buvo jauniausias kanauninkas – šias pareigas pradėjo eiti keturiasdešimt metais savo gyvenimo metais.

Tad sukilimo išvakarėse trys tikrieji katedros kapitulos nariai – du kanauninkai ir vienas prelatas – buvo nominuoti vyskupo A. S. Krasinskio. Kapitulos prelato prepozito pareigas ėjo į septintąją dešimtį įkopęs prelatas Juozapas Baukevičius, 1861 m. rugsėjį kapitulos vėl

¹³ Vilniaus vyskupijos dvasininkų 1873 m. formuliarai, *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3261, l. 24v–27v.

¹⁴ Kitatikų dvasinių reikalų departamento 1863 m. kovo 29 raštas Vilniaus generalgubernatoriui, *LVIA*, f. 378 b/s, b. 54, l. 1.

¹⁵ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska ...*, s. 503.

¹⁶ *Ibid.*, p. 508.

¹⁷ Kun. Simono Kozlovskio tarnybos lapas, *LVIA* f. 694, ap. 1, b. 3261, l. 16v–18 v.

¹⁸ A. S. Krasinskio 1862 m. rugpjūčio 31 d. raštas katedros kapitulai, *LMB*, f. 43, b. 3226, l. 1.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ A. S. Krasinskio 1863 m. gegužės 10 d. raštas A. Lipnickiui, *LMB*, f. 318, b. 11 542, l. 1.

perrinktas šioms pareigoms²¹. Nors sveikata tuomet nesiskundė, tačiau 1862 m. pavasarį išsiruso į Vichy kurorto gydyklas net keturiems mėnesiams²². Aukščiausias katedros kapitulos pareigas J. Baukevičius ėjo nuo 1843 metų²³. Šį iš Naujamiesčio parapijos kilusį Vilniaus vyriausiosios seminarijos auklėtinį J. Kurčevskis apibūdina kaip didelio pamaldumo ir švelnaus būdo vyrą, nuoširdų ir patiklų, todėl ne kartą nukentėjusį²⁴.

A. S. Krasinskiui pradėjus valdyti vyskupiją, prelado dekano pareigas kapituloje ėjo Jonas Markevičius, J. Baukevičiaus bendraamžis. Jo kandidatūrą į kapitulą dar 1833 m. pradžioje pasiūlė tuometis vyskupijos administratorius Andrius Benediktas Klungevičius. J. Markevičius tuomet buvo Kameneco Podolsko vyskupijos kapitulos kanauninkas. Neaišku, kokios priežastys lėmė jo atvykimą į Vilnių, nes, pasak J. Kurčevskio, Kameneco Podolsko vyskupas apgailėstaudamas jį išleido²⁵. Neaiškios ir jo staigaus išvykimo į Kameneco Podolską 1854 m. pradžioje aplinkybės. Tąkart kapitula nesigilindama į netikėto išvykimo priežastis sutiko patenkinti J. Markevičiaus prašymą mokėti jam kapitulos prelado atlyginimą. Neprieštaravo tam ir vidaus reikalų ministras. Tačiau Kijevo gubernatoriui apkaltinus J. Markevičių lojalumo valdžiai stoka buvo nuspręsta ištremti jį iš Kameneco Podolsko į Viatką; netrukus sprendimas buvo pakeistas ir liepta apsigyventi Kijeve. Kol kas lieka neaišku, kuo konkrečiai kaltintas J. Markevičius. Tik žinoma, kad rūpinosi grįžimu į Vilniaus vyskupiją.

A. S. Krasinskio vyskupavimo pradžioje kapitulos prelado arkidiakono pareigas nuo 1857 m. pradžios einančio Aleksandro Važinskio taip pat nebuvo Vilniuje – tapęs kapitulos prelatu jis iš karto išvyko į Peterburgą su į metropolitus pakeltu Vilniaus vyskupu V. Žilinskiu kaip jo kapelionas. Šis Akademijos auklėtinis, mokymosi metais pasižymėjęs gabumais ir doru elgesiu, dar A. B. Klungevičiaus buvo rekomenduotas į Akademijos adjunktus ir sėkmingai joje dėstė, tačiau Akademiją iškėlus į Peterburgą, tuometinio Kitatikių dvasinių reikalų departamento direktoriaus Valerijaus Skripicino nurodymu atsidūrė tarp tų dėstytojų, kuriems nebuvo leista išvykti. Pastarąjį faktą pateikęs studijos apie vilnietiškaį Dvasinės akademijos istorijos tarpsnį autorius Vytautas Jogėla nesigilino į tokio sprendimo priežastis²⁶. Po kelerių metų iškalbos talentu garsėjęs kanauninkas (amžininkų atmintyje liko A. Važinskio Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje sakyti pamokslai²⁷) buvo pakviestas į Akademiją inspektoriaus pareigoms. Atrodo, įtakos tokiam sprendimui turėjo metropolito V. Žilinskio protekcija²⁸. Akademijoje dėstė teorinės ir praktinės homiletikos kursą, parengė vadovėlį, kuris išleistas Krokuvoje jau po autoriaus mirties²⁹. Gavusi žinią apie A. Važinskio paskyrimą kapitula pasinaudojo proga priminti valdžiai apie retėjančias jos gretas ir dar kartą kreipėsi su prašymu leisti grįžti į Vilnių prelatui J. Markevičiui³⁰. 1862 m. pavasarį

²¹ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska ...*, s. 509.

²² *Ibid.*, s. 510.

²³ *Ibid.*, s. 486.

²⁴ J. Kurczewski., *Biskupstwo wileńskie od jego założenia ...*, s. 71.

²⁵ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska ...*, s. 459.

²⁶ V. Jogėla, *Vilniaus Romos katalikų dvasinė akademija*, Vilnius, 1997, p. 70, 146.

²⁷ A. Iwański-senior, *Pamiętniki 1832–1876*, Warszawa, 1968, s. 94.

²⁸ Z. S. Feliński, *Pamiętniki*, Warszawa, 1986, s. 441.

²⁹ A. Ważyński, *Homiletyka*, Kraków, 1891; V. Jogėla, *op. cit.*, p. 123.

³⁰ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska ...*, s. 501.

J. Markevičius buvo jau Vilniuje. Apie leidimą prelatui grįžti kapitulą informavęs tuometis generalgubernatorius Vladimiras Nazimovas tikino, kad tai padaryta jo rūpesčiu³¹. Kiek prie prelato grįžimo prisidėjo A. S. Krasinskis, neaišku, tačiau kaip vyskupijos ganytojas, matyt, tuo rūpinosi.

Prelato kustoso pareigas A. S. Krasinskio ganytojiškos tarnystės pradžioje ėjo Antanas Žiškovskis. Aštuntąją dešimtį bebaigiantis prelatas buvo vienas seniausių kapitulos narių, į jos kanauninkus išrinktas dar 1827 metais. Teologijos ir kanonų teisės daktaras, buvęs Kolegijos asesorius, kandidatas į Vilniuje steigiamos Dvasinės akademijos rektorius³² aukščiau prelato kustoso pareigų nepakilo.

Kapitulos prelato scholasto pareigas ėjo taip pat į aštuntąją dešimtį įžengęs Mamertas Herburtas, patologas, buvęs Vilniaus vyriausiosios seminarijos rektorius, keletos religinių knygų ir daugelio proginių pamokslų autorius³³, kadaise talkinęs Žemaičių vyskupijos kapitulos prelatui archidiakonui Benediktui Smigelskiui, rinkusiam medžiagą vyskupijos istorijai³⁴. Be kita ko, tarp kapitulos narių garsėjo kaip visiškai nesirūpinantis kapitulai priklausančiu namu, kuriuo naudojosi kaip kapitulos narys. Nors policija ne kartą žymėjo netvarkingą namą raudonu kryžiumi kaip reikalingą remonto, o kapitula ne kartą nederamą prelato elgesį svarstė, M. Herburtas dėl kapitulos turto labai nesijaudino³⁵.

Kapitulai stropiai vykdant pareigą ir iš savo tarpo deleguojant į Dvasinę kolegiją asesorių, praktiškai Vilniuje reziduoti galėjo tik tai aštuoni tikrieji katedros kapitulos nariai. Turint omenyje garbų narių amžių, akivaizdu, kad deramai reprezentuoti katedros kapitulą buvo nelengva. Išeities iš susidariusios situacijos A. S. Krasinskis ieškojo tęsdamas savo pirmtako vyskupo V. Žilinskio iniciatyvą skirti garbės kanauninkus. Tradiciškai dažnam ši pareigybė tapdavo pirmuoju tolesnės hierarchinės karjeros laipteliu. Antai 1861 m. vasarį kapitulos prašymu A. S. Krasinskis garbės kanauninku paskyrė buvusį Dvasinės akademijos profesorių, teologijos magistrą Antaną Nemekšą³⁶. Išsilavinimą gavęs Dominikonų ordino noviciate A. Nemekša, atrodo, buvo linkęs savo gyvenimą susieti su šia vienuolija, tačiau Rusijos valdžiai 1844 m. vienuolyną uždarius tais pačiais metais dvasinės vyresybės nurodymu tęsė studijas Vilniaus vyskupijos seminarijoje. Po metų išsiūstas į Dvasinę akademiją ir čia, 1848 m. gavęs teologijos kandidato laipsnį, buvo išventintas į kunigus. Buvo paliktas Akademijoje iš pradžių kaip inspektoriaus padėjėjas, vėliau kaip bibliotekininkas. Turėjo galimybę tęsti studijas ir tuo pasinaudojo – 1850 m. gavo teologijos magistro laipsnį ir po metų jau skaitė Akademijos studentams Bažnyčios istorijos ir Kanonų teisės kursus³⁷. Kas paakino A. Nemekšą 1860 m. atsisakyti pareigų Akademijoje, galima tik spėlioti. Neatmestina, kad grįžti į Vilnių jį bus kvietęs A. S. Krasinskis. Tąpęs vyskupijos kapitulos garbės kanauninku 1861 m. pradžioje, tų pačių metų pabaigoje buvo paskirtas Vilniaus Šv. Jono bažnyčios klebonu ir Vilniaus miesto dekanu. 1863 m. sausio mėnesį į dvasinio sekretoriaus pareigas metropolitui pasikvietus vyskupijos kapitulos garbės ka-

³¹ Ibid., s. 495–499, 510.

³² V. Jogėla, op.cit., p. 47.

³³ J. Paľucki, Herbut Mamert, *Encyklopedia katolicka*, Lublin, 1993, t. 6, s. 743.

³⁴ A. Prašmantaitė, Benediktas Smigelskis ir Žemaičių vyskupijos istorija, *Praeities baruose. Skiriama akademikui Vytautui Merkiui 70-ies metų jubiliejaus proga*, Vilnius, 1999, p. 169.

³⁵ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy* ..., s. 501, 510–511.

³⁶ A. S. Krasinskio 1861 m. vasario 2 d. raštas kapitulai, *LMB*, f. 43, b. 3225.

³⁷ Vilniaus vyskupijos dvasininkų tarnybos lapai, 1873 m., *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3261, l. 7v–13v.

nauninką Urboną Rokickį, vietoj jo į garbės kanauninkus A. S. Krasinskis pakėlė katedros vikarą Edvardą Tupalskį³⁸. Šis tuomet penktąją dešimtį įpusėjęs kunigas, Troškūnų gimnazijos ir Vilniaus misionierių seminarijos auklėtinis, nors keliolika metų su pertrūkiais dėstė Vilniaus ir Balstogės seminarijose, tačiau studijų Akademijoje netęsė. Neturėjo ir seminarijos profesoriui būtino mokslo laipsnio. Tačiau iškalba, atrodo, nesiskundė, nes dar iki paskyrimo į Vilniaus katedros pamokslininkus 5-ojo dešimtmečio antroje pusėje trejetą metų šias pareigas ėjo Mogiliavo arkikatedroje³⁹. Kuo E. Tupalskis tuomet atkreipė vyskupo A. S. Krasinskio dėmesį, galima tik spėlioti. Nėra duomenų, kad A. Nemekša ar E. Tupalskis tuomet būtų pasižymėję lojalumu imperijos valdžiai, tačiau netrukus paaiškėjo, jog būtent jie atsidūrė generalgubernatoriaus akiratyje ir tapo nuolankūs jo užmačių vykdytojais.

KAPITULA IR RUSIJOS VALDŽIOS VIETOS ADMINISTRACIJA

XIX a. Vilniaus vyskupijoje Rusijos nuosekliai vykdytoje Šiaurės Vakarų krašto inkorporavimo politikoje Vilniaus, kaip administracinio valdymo centro, kur buvo sutelktos pagrindinės pajėgos, svarba lėmė išskirtinį dėmesį Katalikų Bažnyčios hierarchams. Pastaraisiais metais Vytauto Merkio atlikti tyrimai atskleidė, kad Rusijos antikatalikiška politika po sukilimo numalšinimo Vilnių siekta paversti svarbiu Stačiatikių Bažnyčios miestu, „apjuosiant“ stačiatikiškų parapijų žiedu⁴⁰. Faktų seka rodo, kad ši politika pradėta realizuoti sukilimo metais. A. S. Krasinskį 1863 m. birželio pradžioje ištrėmus į Viatką, katedros kapitula su prelatu prepozitu J. Baukevičiumi priešakyje liko aukščiausia vyskupijos valdžia⁴¹. Nors J. Baukevičius paties generalgubernatoriaus iniciatyva buvo oficialiai A. S. Krasinskio įgaliotas tvarkyti vyskupijos valdymo reikalus, tačiau šis paskyrimas anaipol neliudijo pasitikėjimo: M. Muravjovas, sėkmingai eskaluodamas vyskupo kaltės temą, nesiliovė tvirtinti, jog kapitulos prelatai bei kanauninkai lojalūs ištremtajam vyskupui. Kadangi A. S. Krasinskis Rusijos valdžios vietos administracijos pareigūnų vertintas kaip vienas didžiausių sukilimo rėmėjų, to pakako, kad į kapitulos kanauninkus ir prelatus būtų žiūrima itin įtariai. Imperijos vietos valdžios pareigūnų turėta ambicijų pagrįsti neigiamą nuostatą apie kapitulą: 1863 m. rugpjūčio pradžioje žandarmerija gavo generalgubernatoriaus raštą, jog kapitulos kanauninkas, Vilniaus vyskupijos seminarijos inspektoriaus pareigas einantis jos profesorius A. Lipnickis yra persiėmęs revoliucinėmis idėjomis ir fanatizmu, naudojasi savo padėtimi ir įtaka, skleidžia tarp jaunimo nepakantumo viskam, kas rusiška, dvasią. Generalgubernatoriaus nuomonė buvo vienareikšmiška – negalima leisti, kad jis toliau eitų savo pareigas, nes šiuo metu susiklosčiusi ypač pavojinga situacija. Dar daugiau – M. Muravjovas neabejojo, kad apskritai A. Lipnickio, kaip politiniu atžvilgiu nepatikimo asmens, buvimas revoliucinių nuotaikų apimtame krašte gali turėti neprognozuojamas pasekmes ir trukdyti „įvesti tvarką“. Tad Vilniaus gubernatoriui buvo pavesta nedelsiant išsiųsti A. Lipnickį su griežta policijos palyda į Orenburgo guberniją⁴². Cituojamame generalgu-

³⁸ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska ...*, s. 511.

³⁹ Kun. Edvardo Tupalskio 1863 m. tarnybos lapas, *LVIA*, f. 378 b/s, 1863 m., b. 827, l. 11–14.

⁴⁰ Tyrimai apibendrinti atskira studija, žr.: V. Merkys, *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918 m.*, Vilnius, 2006.

⁴¹ M. Żywczyński, Krasinski Adam Stanisław (1810–1891), *Polski słownik biograficzny*, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1970, t. XV/2, z. 65, s. 166–168; A. Prašmantaitė, Biskup wileński Adam Stanisław Krasinski w powstaniu styczniowym – między lojalizmem a patriotyzmem, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, Olsztyn, 2006, Nr. 1, s. 89–98.

⁴² M. Muravjovo 1863 m. rugpjūčio 4 d. rašto Vilniaus gubernatoriui juodaštis, *LVIA*, f. 378b/s, b. 613, l. 5.

bernatoriaus rašte minimų jo po ranka turimų „slaptų parodymų“ prieš A. Lipnickį visiškai pakako – teisme net nebandant įrodyti kaltės, jis buvo išstremtas administracine tvarka. Peršasi prielaida, kad A. Lipnickio tremtimi, lygiai taip pat kaip ir prieš keletą mėnesių vyskupo, siekta ne tik atkreipti dėmesį į už vyskupijos valdymą atsakingų dvasininkų „kenksmingą“ veiklą, bet visų pirma įbauginti prikišamai parodant, jog kiekvienas kapitulos narys, nekalbant jau apie eilinės parapijos kleboną ar vikarą, nėra apsaugotas nei nuo kaltinimų, nei nuo bausmės. Galima manyti, jog taip siekta priversti kapitulą nuolankiai vykdyti imperijos valdžios nurodymus. Tačiau ar to reikėjo? Antai netgi žinia apie vyskupo ištrėmimą kapitulos posėdyje buvo sutikta santūriai: nors kapitulos prelatai ir kanauninkai nusprendė ne tik melsti Dievą, bet ir rūpintis greitu ganytojo grįžimu⁴³, tačiau nėra duomenų, kad kapitula būtų imperijos valdžiai išreiškusi savo nepasitenkinimą dėl vyskupo ištrėmimo.

PATIKIMŲ DVASININKŲ „PARTIJOS“ ORGANIZAVIMAS

Mirties bausmėmis ir tremtimis „nuraminęs“ vyskupijos dvasininkiją M. Muravjovas ėmėsi naujos taktikos. 1863 m. rugpjūtį generalgubernatorius informavo vidaus reikalų ministrą, jog „imasi visų priemonių iš patikimų ir vyriausybei lojalių dvasininkų sudaryti partiją“⁴⁴. Kiek ir kokių pastangų generalgubernatoriui teko įdėti realizuojant šį sumanymą, klausimas kol kas atviras, tačiau sprendžiant iš vidaus reikalų ministruui Piotruvi Valujevui pateiktos informacijos, lojaliai nusiteikusių dvasininkų toli ieškoti nereikėjo. Pasak M. Muravjovo, vienas pagrindinių kandidatų yra veiklus ir vyriausybei visiškai atsidavęs, autoritetą tarp konfratūrų turintis Vilniaus miesto dekanas A. Nemekša. Generalgubernatorius tvirtino neabejojęs, kad jo įtakoje daugelis kunigų yra pasirengę „pereiti į vyriausybės pusę“, tačiau baiminasi jų atžvilgiu priešiškos vietos kapitulos reakcijos, kurioje dar „viešpataujanti iš čia pašalinto vyskupo A. S. Krasinskio dvasia“⁴⁵. Ar generalgubernatorius nežinojo, kad A. S. Krasinskis nominavo A. Nemekšą į garbės kanauninkus, ar šį faktą sąmoningai praleido, galima tik spėlioti. Vargu ar už generalgubernatoriaus teiginio apie daugelio dvasininkų pareikštą norą būti lojaliais vyriausybei slypi konkrečios pavardės. Gal tai tik laki metafora? Viena aišku, kad prelato J. Baukevičiaus vadovaujama kapitula generalgubernatoriaus akyse pasitikėjimo neturėjo. Laikiniai vyskupiją administruojantis J. Baukevičius, generalgubernatoriaus manymu, inspiravo ir palaikė priešišką kapitulos nusistatymą vyriausybės atžvilgiu. Kaip tas priešiškas kapitulos nusistatymas J. Baukevičiaus valdymo metais reiškesi, M. Muravjovas nemanė esant reikalinga įvardyti, tačiau vienareikšmiškai buvo įsitikinęs, kad J. Baukevičių reikia nušalinti. A. Nemekšos paskyrimas į kapitulos narius pagal generalgubernatoriaus planą turėjo tai užtikrinti. Prašydamas P. Valujevo išrūpinti iš caro nominaciją A. Nemekšai generalgubernatorius atvirai dėstė manąs, jog tuomet kapituloje persvarą turėsianti „lojaliųjų partija ir mes lengvai susidorosime su J. Baukevičiumi, kuris bus paliktas vienas“⁴⁶. Generalgubernatorius neabejojo, kad ilgainiui A. Nemekša galėtų pakeisti J. Baukevičių, t. y. perimti iš jo vyskupijos valdymą. Kaip greitai tai turėtų įvykti, neprognozavo, tačiau iš to, kad A. Nemekšą pristatydamas vidaus reikalų ministruui pagyrų negailėjo, galima manyti, jog teigiamo atsakymo atveju generalgubernatorius neabejojo greita savo planų realizacija. Akivaizdu, kad derinti A. Nemekšos kandidatūros su kapitula

⁴³ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 511.

⁴⁴ M. Muravjovo 1863 m. rugpjūčio 15 d. rašto P. Valujevui juodraštis, *LVIA*, f. 378b/s, b. 827, l. 1–2.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*

generalgubernatorius neketino. Tarsi kapitulos narių skyrimas nuo seno būtų buvusi vyriausybės kompetencija, M. Muravjovas tąkart atkreipė vidaus reikalų ministro dėmesį, kad pagal etatus yra 9 nariai ir laisvų vietų nėra, tačiau „prieš tai jų buvo 18 ir vyriausybė visada gali paskirti keletą narių virš nustatyto skaičiaus“⁴⁷.

Vidaus reikalų ministras, atrodo, neabejojo nei M. Muravjovo pasirinkto plano, nei kandidatūros tinkamumu – reikalą sutvarkė neįtikėtinais greitai. Po savaitės Vilniaus generalgubernatoriui jau rašė, jog išrūpino caro leidimą skirti A. Nemekšą Vilniaus katedros kapitulos prelatu su 250 sidabro rublių metiniu atlyginimu⁴⁸. Atrodo, kad kapitula tai priėmė kaip savaime suprantamą dalyką – nėra duomenų, kad į šią žinią būtų reaguota. A. Nemekša iš karto pradėjo eiti pareigas. Naujai paskirtajam prelatui, be abejo, buvo žinoma generalgubernatoriaus nuostata vyskupo A. S. Krasinskio atžvilgiu. Tad kiek keistokas atrodo sumanymas pranešti apie savo išrinkimą į prelatus vyskupui – 1863-ųjų rugsėjo pradžioje Viatkos žandarų korpuso karininkas informavo žandarmerijos vadovą kunigaikštį Vasilijų Dolgorukovą apie A. S. Krasinskiui atsiųstą telegramą, kuria A. Nemekša prašo vyskupo palaiminimo. Neatmestina, kad ši A. Nemekšos telegrama galėjo būti inicijuota generalgubernatoriaus. Vyskupas atsakydamas pasveikino su caro malone ir vietoj prašyto palaiminimo save pavedė naujai išrinkto prelato maldai⁴⁹. Vargu ar tokio vyskupo atsakymo laukta.

Netrukus paaiškėjo, kad Rusijos valdžiai lojalių dvasininkų Vilniaus katedros kapituloje nėra tiek, kad būtų galima suburti, generalgubernatoriaus žodžiais, vyriausybei lojalią partiją. Kitaip sunku būtų paaiškinti, kodėl M. Muravjovas po poros mėnesių nuo A. Nemekšos paskyrimo kreipėsi dar dėl dviejų dvasininkų, anot generalgubernatoriaus, pasižymėjusių ištikimybe imperatoriaus sostui. Šįkart į kapitulos prelatus M. Muravjovas siūlė Vileikos dekaną, Radaškonių parapijos kleboną Petrą Žilinskį ir Vilniaus katedros vikarą Edvardą Tupalskį. Abu buvo baigę Vilniaus misionierių seminariją. Nors E. Tupalskis buvo vieneriais metais už P. Žilinskį jaunesnis (vyskupijos žinynų duomenimis, 1863 m. E. Tupalskiui sukako 48, P. Žilinskiui – 49 metai), tačiau į seminariją P. Žilinskis įstojo 1838 m., t. y. po metų, kai ją baigė E. Tupalskis. Tikriausiai P. Žilinskiui teko klausytis E. Tupalskio, po seminarijos baigimo likusio čia dėstyti, paskaitų. Kunigo šventimus gavęs 1842 m., P. Žilinskis taip pat pora metų dėstė toje pačioje seminarijoje, skaitė Šv. Rašto kursą. Atrodo, kad profesoriaus darbas jo netraukė. Neabejotinai turėjo organizacinių gebėjimų, pastebėtų ir įvertintų vyskupijos hierarchų. Keletą metų prabuvęs vikaru Šv. Jono bažnyčioje, 1854 m. buvo paskirtas Vileikos dekanu ir Radaškonių parapijos klebonu. Radaškonyse per keletą metų sugebėjo pastatyti naują mūro bažnyčią. 1858 m. veiklus kunigas tapo kapitulos garbės kanauninku, o kitų metų rugsėjį sulaukė raštiškos vyskupo A. S. Krasinskio padėkos už bažnyčios pastatymą. 1862 m. pabaigoje Dvasinės akademijos sprendimu jam buvo suteiktas teologijos magistro laipsnis⁵⁰. Kadangi Akademijoje nebuvo studijavęs, mokslo laipsnis jam greičiausiai atiteko už administracinius nuopelnus. Matyt, jau tada buvo numatyta jį kilsiant hierarchinės karjeros laiptais. Ar tai buvo paties P. Žilinskio, ar jo karjera

⁴⁷ Ibid..

⁴⁸ P. Valujevo 1863 m. rugpjūčio 21 d. raštas M. Muravjovui, *LVIA*, f. 378b/s, b. 827, l. 3–4.

⁴⁹ Viatkos gubernijos žandarų korpuso karininko 1863 m. rugsėjo 5 d. raštas kun. N. Dolgorukovui, *Rusijos Federacijos valstybinis archyvas Maskvoje [GARF]*, f. 109, ap. 38, b. 23, d. 212, l. 21.

⁵⁰ Kun. Petro Žilinskio 1873 m. tarnybos lapas, *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3281, l. 1v–7v.

suinteresuotųjų siekis, nėra duomenų, tačiau akivaizdu, jog M. Muravjovas tuo netruko pasinaudoti. Neatmestina prielaida, kad E. Tupalskio ir P. Žilinskio kandidatūras galėjo pasiūlyti prelatu tapęs A. Nemekša, palaikęs glaudžius ryšius su generalgubernatoriumi. Walery Przyborowski, istorinių veikalų apie 1863 m. sukilimą autorius (beje, pats jame dalyvavęs), rašo, jog prelatas A. Nemekša buvęs dažnas svečias M. Muravjovo namuose⁵¹.

Vidaus reikalų ministras, gavęs M. Muravjovo 1863 m. lapkričio pabaigoje rašytą laišką dėl E. Tupalskio ir P. Žilinskio skyrimo į prelatus, atitinkamu imperatoriaus leidimu pasirūpino taip pat sparčiai, kaip ir A. Nemekšos atveju. Po poros savaitių P. Valujevas informavo generalgubernatorių apie savo žygius tuo reikalu, pranešdamas, kad imperatorius teikėsi įsakyti skirti Vilniaus kapitulos prelatais E. Tupalskį ir P. Žilinskį su 250 sidabro rublių metiniu atlyginimu. Rašė, kad apie sprendimą pranešė ir Romos katalikų dvasinei kolegijai, nurodydamas, kad į prelatus E. Tupalskis ir P. Žilinskis būtų įteisinti kanoniškai, o to nebuvo padaryta A. Nemekšos atveju⁵².

Iš M. Muravjovo atsiminimų istoriografijos perimtas teiginys, kad oficialusis Peterburgas kliudęs Vilniaus generalgubernatoriui vykdyti vyriausybės nustatytą kursą, iki šiol yra gajus. Pastaraisiais metais išleistos monografijos apie Rusijos politiką Šiaurės Vakarų krašte XIX a. 6–8-ajame dešimtmetyje autorė Anna Komzolova linkusi manyti, kad aštrus konfliktas tarp vidaus reikalų ministro P. Valujevo ir M. Muravjovo įvykęs 1863 m. rudenį–1864 m. pavasarį⁵³. Imperijos valdžiai lojalios „partijos“ steigimo eiga akivaizdžiai rodo, kad generalgubernatoriaus iniciatyva dėl Vilniaus katedros kapitulos pertvarkymo sulaukė ne tik oficialaus Peterburgo pritarimo, bet ir palaikymo – vidaus reikalų ministras M. Muravjovo proteguojamų dvasininkų skyrimo į prelatus reikalą tvarkė neatidėliodamas. Vargu ar tokio operatyvumo būtų sulaukta, jeigu P. Valujevas būtų konfliktavęs su M. Muravjovu.

KANONINIO ĮTEISINIMO KLAUSIMAS

Šiuo metu turimi duomenys nepatvirtina prieš keletą metų tyrinėtojų suformuluoto teiginio apie M. Muravjovo kreipimąsi į ministrą, kad šis valdžios iniciatyva paskirtų kapitulos narių kanoninio įteisinimo apeigas pavestų atlikti Katalikų Bažnyčios institucijai⁵⁴. Remiantis M. Muravjovo ir P. Valujevo susirašinėjimu galima teigti, kad kanoninis įteisinimas buvo svarbus ne generalgubernatoriui, bet vidaus reikalų ministrui. P. Valujevo manymu, kanoninio įteisinimo negalima nepaisyti, tad primygtinai prašė generalgubernatorių pasirūpinti, kad E. Tupalskio ir P. Žilinskio įteisinimo į prelatus apeiga vyktų pagal griežtas Bažnyčios kanonų nustatytas taisykles⁵⁵. Atitinkamo turinio raštą P. Valujevas, nusiuntė ir vyskupijos administratoriaus pareigas einančiam prelatui A. Baukevičiui. Pastarasis savo ruožtu pranešė kapitulai apie caro įsaką padidinti kapitulos narių skaičių į prelatus paskirtais E. Tupalskiu ir P. Žilinskiu ir nurodymą kanoniškai įteisinti naujuosius narius⁵⁶.

Vidaus reikalų ministras dėmesį į kanoninio įteisinimo svarbą taip pat atkreipė tikrai tuomet, kai rūpinosi E. Tupalskio ir P. Žilinskio prelatūra, – prieš pora mėnesių analogiš-

⁵¹ [Przyborowski W.], *Dzieje 1863 roku*, Kraków, 1902, s. 184.

⁵² P. Valujevo 1863 m. gruodžio 10 d. raštas M. Muravjovui, *LVIA*, f. 378b/s, b. 827, l. 23–24.

⁵³ A. A. Комзолова, op. cit., c. 120.

⁵⁴ E. Vidmantas, op. cit., p. 118–119.

⁵⁵ P. Valujevo 1863 m. gruodžio 10 d. raštas M. Muravjovui, *LVIA*, f. 378b/s, b. 827, l. 23–24.

⁵⁶ J. Baukevičiaus 1863 m. gruodžio 23 d. raštas kapitulai, *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka (MAB)*, f. 43, b. 3232, l. 1.

ku A. Nemeškės atveju P. Valujevui nebuvo atėjusi mintis apie kanoninį naujojo prelado paskyrimo sutvarkymą. Naivu būtų tvirtinti, kad A. Baukevičius ar kiti kapitulos nariai nežinojo, kas stovi už naujųjų prelatų nugaros (pagaliau tai ir nebuvo slepiama). Tačiau, matyt, per drąsu būtų teigti jį žinojus įleidžiant svetimkūnius į vyskupijos valdymo organizmą⁵⁷ – M. Muravjovo siūlymu visi į prelatus pakeltieji jau buvo kapitulos garbės kanauninkais, tad pagal nusistovėjusią tradiciją buvo kandidatais į tikruosius kapitulos narius. M. Muravjovas, ignoruodamas 5-ajame amžiaus dešimtmetyje pasaulietinės valdžios nustatytas kapitulos narių skaičiaus normas ir pagal Bažnyčios kanonus būtiną pareigybių hierarchiją, šį procesą „paspartino“ – visi trys prelatais buvo paskirti apeinant kapitulos kanauninko pareigybę. Vargu ar J. Baukevičius galėjo numatyti galimas pasekmes. Juolab kad nei viena kanauninko ar prelado pareigybė nebuvo panaikinta – kapitula papildyta trimis naujais nariais nelaukiant, kol atsirastų laisva vieta. Prieš pusmetį (1863 m. liepą) ištrėmus kanauninką A. Lipnickį, kapitulos pajėgos dar labiau sumenko, tad neatmestina prielaida, kad su naujų prelatų atėjimu J. Baukevičius galėjo sieti kapitulos sustiprėjimo viltis.

Naujų prelatų kanoninio įteisinimo apeigos įvyko 1863 m. gruodžio 26 dieną. M. Muravjovas nedalyvavo – atsiuntė gubernatorių S. Paniutiną. Apeigas atliko prelatas J. Baukevičius pagal nustatytą ceremoniją. Naujieji prelatai prisiekė pagal kapitulos statutą⁵⁸. Prisaikdintieji generalgubernatoriaus statytiniai neprieštaravo prieš kapitulos statuto punktais numatytą noviciatą naujiems nariams, t. y. kasdienį dalyvavimą mišiose. Sutiko taip pat savo atlyginimą dėti į bendrą kapitulos kasą⁵⁹. Netrukus paaiškėjo, jog išpūdis apie tariamą naujų kapitulos narių paklusnumą bažnytinei hierarchijai buvo tikrai Rusijos valdžios meistriškai rezgamos intrigos dalis. J. Baukevičius liko vadovauti vyskupijai, tačiau pareigybių tarp kapitulos narių perskirstymas netrukus prasidėjo pagal prieš keletą mėnesių M. Muravjovo parengtą scenarijų.

PAREIGYBIŲ PERSKIRSTYMO AKCIJA

Planus dėl katedros kapitulos narių pareigybių perskirstymo M. Muravjovas rezgė dar rūpindamasis A. Nemeškės prelatūra. Rašydamas tuo klausimu vidaus reikalų ministrui Vilniaus generalgubernatoriui nepraleido progos išsakyti savo apmaudą, jog jo pirtako, t. y. generalgubernatoriaus V. Nazimovo, teikimu vyskupijos vienuolynų vizitatoriumi buvęs paskirtas kanauninkas L. Zdanovičius. Nors ir neturėjo nieko prieš pastarąjį ir nedvejodamas priskyrė L. Zdanovičių prie „vyriausybei ištikimų“, tačiau laikė jį neturintį nei jo proteguojamo A. Nemeškės energijos, nei autoriteto tarp vyskupijos dvasininkų. Tad nesusilaikė nepapriekaištavęs, kad prieš tvirtinant L. Zdanovičiaus kandidatūrą į vyskupijos vienuolynų vizitatorių nebuvo atsiklausta jo nuomonės. Manė, jog šį reikalą esą galima dar ištaisyti paskiriant A. Nemešką kapitulos nariu⁶⁰. Netrukus paaiškėjo, kad tai anaip tol nebuvo dar vienas argumentas už į prelatus proteguojamą dvasininką, bet planuojamos kapitulos vidinės reformos dalis. Jau 1864 m. vasario pradžioje J. Baukevičius pranešė generalgubernatoriui, kad prelatui kustosui A. Žižkovskiui dėl garbaus amžiaus ir pašlijusios sveikatos atsisakius konsistorijos oficijolo pareigų, vietoj jo paskyręs puikiai su dekanu ir klebonu pareigomis susitvarkantį prelatą P. Žilinskį. Taip pat patenkinęs vienuolynų

⁵⁷ E. Vidmantas, op. cit., p. 118–119.

⁵⁸ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska ...*, s. 513.

⁵⁹ Ibid., s. 513.

⁶⁰ M. Muravjovo 1863 m. rugpjūčio 15 d. rašto P. Valujevui juodraštis, *LVIA*, f. 378b/s, b. 827, l. 1–2.

vizitoriaus ir seminarijos rektoriaus L. Zdanovičiaus prašymą atleisti jį iš vizitoriaus pareigų ir į jas paskyręs garbės kanauninką Sikstą Jasevičių, o į jo vietą konsistorijoje paskyręs prelatą E. Tupalskį⁶¹. Neabejotina, kad persikirstymais buvo suinteresuota Rusijos valdžia, tad ir šiuo konkrečiu atveju J. Baukevičius kandidatūras derino su generalgubernatoriumi kanceliarija. Vargiai tikėtina, kad M. Muravjovas kažką bus pražiūrėjęs, tačiau šio garbės kanauninko tinkamumu vienuolynų vizitoriaus pareigybei suabejojo Kitatikių dvasinių reikalų departamentui užklausus, ar tikrai šis paskyrimas buvęs su juo derintas⁶². Užklauso pakako, kad nedelsiant būtų priimtas sprendimas: M. Muravjovas per gubernatorių S. Paniutiną įsakė vietoj naujai paskirto vienuolynų vizitoriaus S. Jasevičiaus skirti į šias pareigas prelatą A. Nemešką. Buvo įsitikinęs, kad vyskupijos vienuolynus vizituoti turi asmuo, kuriuo galima visiškai pasikliauti⁶³. Tuo pačiu raštu pavedė gubernatoriui įpareigoti vyskupiją valdantį J. Baukevičių griežtai prižiūrėti, kad dvasininkai oficialiai susirašinėdami nevartotų lenkų kalbos. Draudimas apėmė praktiškai visus vyskupijos kanceliarijoje, parapijose, prieglaudose tvarkomus dokumentus. Generalgubernatorius reikalavo, kad raštvedyboje būtų vartojama rusų kalba, antspaudai būtų su rusiškais įrašais, metrikų įrašai ir kiti dvasinės vyresnybės išduodami dokumentai taip pat turėjo būti surašyti rusų kalba⁶⁴. J. Baukevičiui ir kapitulai nekilo minčių pasipriešinti generalgubernatoriaus valiai, tad M. Muravjovo iniciatyva A. Nemeška buvo paskirtas vyskupijos vienuolynų vizitoriumi. M. Muravjovas, vėlgi per gubernatorių, įpareigojo A. Nemešką nedelsiant imtis tikrinti visus vyskupijos vienuolynus (kiek yra vienuolių, kunigų, klierikų etc.) ir kartu pasižiūrėti, kaip vienuolynuose vykdomas jo nurodymas dėl rusų kalbos vartojimo. M. Muravjovo nurodymu gubernatorius turėjo parūpinti į vizitaciją vykstančiam A. Nemeškai atitinkamo turinio atvirą laišką ir kelionės išlaidoms (turėjo būti vizituojami Vilniaus ir Gardino gubernijose esantys vienuolynai) skirti 300 sidabro rublių⁶⁵. Ar su J. Baukevičiumi tai buvo derinta? Mažai tikėtina. Mat M. Muravjovas, kuriam be didelių pastangų pavyko pasiekti, kad vyskupijos kapitulos prelatais būtų paskirti jo proteguoti dvasininkai, jautė pareigą tvarkyti vyskupijos reikalus pagal savo išmanymą, t. y. daryti viską, kad dvasininkija būtų lojali. Faktų seka rodo, jog generalgubernatoriui sekėsi įgyvendinti savo planą kapitulos narių atžvilgiu. Per gubernatorių gavęs M. Muravjovo nurodymus J. Baukevičius netrukus juos įvykdė ir pats raštu pranešė generalgubernatoriui, kad S. Jasevičius perkeltas į Verkių parapijos administratoriaus pareigas, o į jo vietą vyskupijos vienuolynų vizitoriumi paskirtas prelatas A. Nemeška⁶⁶. Vidaus reikalų ministrą apie S. Jasevičiaus pašalinimą iš vizitoriaus pareigų ir A. Nemeškos paskyrimą M. Muravjovas informavo, kai pertvarkymai buvo padaryti, nematydamas reikalo klausti jo nuomonės ir tarsi tarp kitko pridėdamas, kad S. Jasevičiaus paskyrimas buvęs su juo derintas, tačiau kanauninkas pasirodęs esąs politiškai nepatikimas⁶⁷. Dėl A. Nemeškos iškėlimo į vienuolynų vizitoriumi M. Muravjovo įpėdiniui generalgubernatoriui Konstantinui fon Kaufmanui teko aiškintis vidaus reika-

⁶¹ J. Baukevičiaus 1864 m. vasario 8 d. raštas M. Muravjovui, *LVIA*, f. 378 b/s, 1863, b. 827, l. 28.

⁶² Kitatikių dvasinių reikalų departamento 1864 m. kovo 27 d. raštas M. Muravjovui, *LVIA*, f. 378 b/s, 1863, b. 827, l. 39–40.

⁶³ M. Muravjovo [data nenurodyta] raštas S. Paniutinui, *LVIA*, f. 378 b/s, 1863, b. 827, l. 31–32.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ M. Muravjovo 1864 m. balandžio 13 d. raštas S. Paniutinui, *LVIA*, f. 378 b/s, 1863, b. 827, l. 31–32.

⁶⁶ J. Baukevičiaus 1864 m. balandžio 14 d. raštas M. Muravjovui, *LVIA*, f. 378 b/s, 1863, b. 827, l. 42.

⁶⁷ M. Muravjovo 1864 m. balandžio 18 d. raštas P. Valujevui, *LVIA*, f. 378 b/s, 1863, b. 827, l. 41.

lų ministrui, kuris remdamasis įstatymų punktais įrodinėjo, kad vyskupijos vienuolynų vizitatorių kandidatūros tvirtinamos Vidaus reikalų ministerijoje, tad generalgubernatorius savo nuožiūra skirdamas į šias pareigas prelatą A. Nemekšą viršijęs įgaliojimus⁶⁸. Vykdydamas vyriausybei ištikimos dvasininkų „partijos“ kapituloje įkūrimo planą generalgubernatorius nuosekliai siekė, kad jo proteguotiems prelatams būtų pavesta tvarkyti kuo daugiau sričių. Kapitulos nariai turėjo vyskupijos seminarijos kontrolės pareigą, todėl tradiciškai iš kapitulos narių buvo skiriami vadinamieji prižiūrėtojai. 1864 m. pavasarį, kai M. Muravjovui buvo pranešta, kad prižiūrėtojų (paprastai buvo skiriami du) vietos jau keletas mėnesių yra neužimtos, atitinkamo generalgubernatoriaus nurodymo nereikėjo ilgai laukti. M. Muravjovo manymu, patikimų prižiūrėtojų skyrimas yra ne tik naudingas, bet ir būtinas, nes jie turi galimybę skiepyti meilę sostui ir kartu išsklaidyti revoliucinę „lenkų partiją“. Generalgubernatorius neabejojo, kad patys tinkamiausi kandidatai į šias pareigas yra naujai paskirtieji prelatai A. Nemekša, P. Žilinskis ir E. Tupalskis. Numatyta mokėti 666 sidabro rublių su kapeikomis metinį atlyginimą ir skirti 2000 sidabro rublių galimoms išlaidoms⁶⁹. Rusijos valdžiai ištikimų prelatų paskyrimu seminarijos prižiūrėtojais praktiškai prasidėjo keletą dešimtmečių trukęs seminarijos istorijos laikotarpis, pasižymėjęs siekiais griežtai kontroliuoti vidinį seminarijos gyvenimą, iš esmės pertvarkyti šias katalikų dvasininkijos ugdymo institucijas⁷⁰.

DĖL PRELATO J. BAUKEVIČIAUS VAIDMENS

M. Muravjovo proteguotiems ir prelatais į kapitulą paskirtiems dvasininkams vis labiau įsivertinant, J. Baukevičiaus, kaip vyskupiją administruoti ordinaro įgaliojimus turinčio hierarcho, vaidmuo akivaizdžiai sumenko. Generalgubernatoriaus kanceliarija per gubernatorių, kuriuo tuomet buvo S. Paniutinas, nesivaržydama tvarkė vyskupijos administravimo reikalus. Tad J. Baukevičiui buvo palikta teisė tikrai pritarti Rusijos imperijos vietos administracijos sprendimams. Antai S. Paniutinas raštu pranešė generalgubernatoriui, kad turįs duomenų, jog Aušros Vartų koplyčioje „sumaišties ir netvarkos metais“ būriai piktavalių rinkdavosi kiekvieną dieną, per pamaldas giedojo maištingas giesmes, tuo tarpu klebonas Kazimieras Zaleskis ar dėl ligos, kuria serga keletą metų, ar dėl to, kad prijautė sukilėliams, nesiėmė jokių priemonių, kad šventos vietos ramybė nebūtų drumsčiama. Tam, kad ateityje būtų užkirstas kelias netvarkai, gubernatorius siūlė K. Zaleskį pašalinti ir į jo vietą skirti patikimą ir vyriausybei ištikimą prelatą P. Žilinskį⁷¹. Vyskupijos administratoriaus pareigas einančiam prelatui J. Baukevičiui beliko tik pritarti: P. Žilinskis tą patį mėnesį pradėjo eiti Aušros Vartų klebono pareigas.

Ta aplinkybė, kad J. Baukevičius nedelsdamas vykdė M. Muravjovo nurodymus dėl dvasininkų paskyrimų, ir tai, kad generalgubernatorius jo paties nepašalino iš užimamų pareigų, kaip buvo planavęs iki kapitulos papildymo naujais nariais, leistų šį prelatą skirti prie imperijos valdžiai lojalių vyskupijos dvasininkų. Ar tas lojalumas buvo iš įsitikinimo, ar veikiau situacijos išprovokuota laikysena, atskiras klausimas. S. Paniutinas atidžiai sekė, kas vyksta kapituloje, ir nedelsdamas imdavosi atitinkamų veiksmų. Kai 1864 m. vyskupijos

⁶⁸ Kitatikių dvasinių reikalų departamento 1865 m. birželio 25 d. raštas, *LVIA*, f. 378 b/s, 1863, b. 827, l. 49–50; generalgubernatoriaus K. Kaufmano 1865 m. birželio 25 d. raštas, *ibid.*, l. 51–53.

⁶⁹ M. Muravjovo 1864 m. gegužės mėn. raštas P. Valujevui, *LVIA*, f. 378 b/s, 1863, b. 827, l. 36–37.

⁷⁰ V. Merkys, *op. cit.*, p. 179–187.

⁷¹ S. Paniutino 1864 m. gegužės 12 d. raštas M. Muravjovui, *LVIA*, f. 378 b/s, 1863, b. 827, l. 44–45.

žinyne buvo išspausdinta vyskupo A. S. Krasinskio pavardė, J. Baukevičius buvo nubaustas pinigine bauda⁷².

1864 m. vasario mėnesį mirus prelatui J. Markevičiui, liko laisva kapitulos dekanų pareigybė. Gubernatorius kreipėsi į M. Muravjovą siūlydamas skirti į šią vietą prelatą A. Nemekšą⁷³. Generalgubernatorius tam pritarė ir nurodė nedelsiant tuo klausimu susisiekti su vyskupijos administratoriumi, t. y. prelatu J. Baukevičiumi. Tačiau tąkart A. Nemekša kapitulos dekanu taip ir nebuvo paskirtas – kasmetinių vyskupijos žynynų duomenimis, dekanų vieta kurį laiką buvo neužimta. Nėra duomenų, leidžiančių teigti, kad A. Nemekšos kandidatūrai nepritarė J. Baukevičius, tačiau įvykių seka rodo, jog tokios versijos visiškai atmesti irgi nėra pagrindo. Kapitulos dekanų pareigas 1866 m. rugpjūtį (t. y. po J. Baukevičiaus mirties tų pačių metų gegužę) pradėjo eiti prelatas M. Herburtas⁷⁴. Peršasi prielaida, kad J. Baukevičius buvo iš tų dvasininkų, kurie pagal galimybes bandė laviruoti tarp ištikimybės Bažnyčiai ir Rusijos valdžios reikalavimų. Vytautas Merkys, remdamasis Pavelo Kubickio ir Boleslavo Micewskio pateiktais faktais apie tai, kad prelatas ne kartą buvo baustas pinigėmis bandomis ir gavęs ne vieną žodinių įspėjimą, prieina prie išvados, jog negalima teigti J. Baukevičių nesirūpinus Bažnyčios reikalais, tačiau jį gniuždžiusios represinės sąlygos⁷⁵. Antai M. Muravjovo reikalauto ganytojiško kreipimosi į papapiječius, kviečiančio atgailauti dėl sukilimo ir nurodančio visiems sukilėliams grįžti prie įprastų kasdieninių darbų, J. Baukevičius taip ir neišleido. Negalėdamas nevykdyti generalgubernatoriaus nurodymo, pavedė reikalaujamo turinio raštą parengti vyskupijos konsistorijai. 1863 m. rugsėjo 17 d. vyskupijos konsistorija raštu į Vilniaus vyskupijos Romos katalikų dvasininkiją ir tikinčiuosius, kuris turėjo būti perskaitytas bažnyčiose artimiausią sekmadienį, kvietė paklusti mielaširdingiausiojo monarcho ir jo įsakymus vykdančių pareigūnų valiai, liautis priešintis ir prisiminti, kad kraštas yra Rusijos dalis⁷⁶. Minėtą raštą pasirašė konsistorijos nariai prelatai: A. Žižkovskis, M. Herburtas, kanauninkas L. Zdanovičius, asesoriai: J. Šileika, S. Jasevičius, H. Kleckis ir konsistorijos sekretorius J. Vojevodzakis. Turint omenyje, jog Žemaičių vyskupijoje konsistorijos raštui analogiško turinio laišką keliomis dienomis anksčiau jau buvo išleidęs vyskupas⁷⁷, tai laikytina nemenku J. Baukevičiaus laimėjimu.

Generalgubernatoriaus iniciatyva į prelatus paskirtieji P. Žilinskis ir E. Tupalskis užėmė atsiradusias laisvas vietas 1866 m. (be J. Baukevičiaus, tais metais mirė kustoso pareigas ėjęs prelatas A. Žižkovskis). Kodėl P. Žilinskis, o ne A. Nemekša, kaip buvo planuota, tapo vyskupijos administratoriumi? Įtakos turėjo ir tai, kad buvo atsisakyta sumanymo iš karto nušalinti J. Baukevičių nuo vyskupijos valdymo, o per pora jo valdymo metų valdžios pozicijas į savo statytinių gebėjimus, matyt, pasikeitė. Neatmestina, kad generalgubernatoriaus į prelatus iškeltieji dvasininkai dėl valdžios galėjo varžytis tarpusavyje.

⁷² P. Kubicki, *Bojownicy kapłani*, t. 1, s. 438–440.

⁷³ S. Paniutino 1864 m. spalio 9 d. raštas M. Muravjovui, *LVIA*, f. 378 b/s, 1863, b. 827, l. 47.

⁷⁴ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy, czyli katedra wileńska ...*, s. 517.

⁷⁵ V. Merkys, op. cit., p. 143.

⁷⁶ Vilniaus vyskupijos konsistorijos 1863 m. rugsėjo 17 d. kreipimasis į katalikų dvasininkus ir tikinčiuosius, *Sukilimas Lietuvoje ir Baltarusijoje*, Maskva, 1965, p. 151–152.

⁷⁷ V. Merkys, *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius, 1999, p. 496–498. M. Valančiaus ganytojiškas laiškas žr.: M. Valančius, *Ganytojiški laišakai*, parengė V. Merkys, B. Vanagienė, Vilnius, 2000, p. 167–170.

IŠVADOS

1. Dabartinė tyrimo situacija neleidžia teigti, jog kapitulos prelatai ir kanauninkai buvo linkę pritarti sukilimo idėjai ar kaip nors prie jo prisidėjo. Kaltinimai sukilimo rėmimu kanauninkui A. Lipnickiui nebuvo paremti įrodymais, tad tremties baudmė, kaip ir vyskupo A. S. Krasinskio atveju, vertintina kaip Vilniaus generalgubernatoriaus M. Muravjovo pasirinktos vyskupijos dvasininkų įbauginimo taktikos elementas.

2. M. Muravjovo sumanymas inkorporuoti į kapitulą Rusijos valdžiai ištikimų dvasininkų „partiją“ turėjo Vilniaus vyskupijos katedros kapitulą paversti efektyviu prieš Katalikų Bažnyčią nukreiptos politikos įrankiu. Rusijos valdžios konfesinės politikos planuose Vilniui, apie kurį tikslingai pradėtas formuoti Stačiatikių Bažnyčios parapijų arealas, buvo skirtas išskirtinis dėmesys.

3. Vyskupo A. S. Krasinskio tremtis, vyskupijos valdymo reikalų perdavimas kapitulai tapo palankia sąlyga M. Muravjovui organizuoti Rusijos valdžiai ištikimų dvasininkų „partiją“. Vyskupijos valdytojo pareigas ėjęs prelatas J. Baukevičius bandė laviruoti tarp ištikimybės Katalikų Bažnyčiai ir Rusijos valdžios vietos administracijos pareigūnų keliamų antikanoninių reikalavimų, tačiau jiems nesipriešino.

4. Visi trys generalgubernatoriaus iniciatyva į prelatus iškeltieji dvasininkai – A. Nemekša, E. Tupalskis, P. Žilinskis – per garbės kanauninko pareigybę jau buvo susiję su katedros kapitula, vyskupijos valdžia iki tol juos teigiamai vertino. M. Muravjovo plano sėkmę lėmė išvalgus personalijų pasirinkimas – imperijos valdžios proteguotieji dvasininkai nesugebėjo atsispirti sparčiam kilimui hierarchijos laiptais bei finansiniams paskatinimams, kurių nešykštėta.

5. Oficialusis Peterburgas vidaus reikalų ministro asmenyje pritarė ir aktyviai rėmė M. Muravjovo sumanymą katedros kapituloje sudaryti imperijos valdžiai lojalių dvasininkų „partiją“. Pastaroji aplinkybė akivaizdžiai rodo, jog istoriografijoje iki šiol eskaluojamas P. Valujevo ir M. Muravjovo nesutarimus dėl Šiaurės Vakarų krašte vykdytos politikos strategijos reikėtų koreguoti – reorganizuojant Vilniaus katedros kapitulą 1863 m. sukilimo metais imperijos vietos administraciją visiškai palaikė centrinės institucijos.

ALDONA PRAŠMANTAITĖ

The cathedral chapter of the Diocese of Vilnius and the 1863 uprising

Summary

The period of the 1863 uprising is in many respects an exceptional episode in the history of the Diocese of Vilnius. It is universally known that in the aftermath of the reorganisations of the chapter's personnel structure, initiated and implemented by the Russian authorities during the uprising, the Diocese of Vilnius was managed for a number of years by a triumvirate of prelates distinguished by their loyalty to the empire: Antanas Nemekša, Edvardas Tupalskis, and Petras Žilinskis. But how were they incorporated into the chapter? What role did official St Petersburg play in this? Why was the cathedral chapter of the Diocese of Vilnius chosen for it? The personnel structure of the cathedral chapter on the eve of the uprising is discussed in an attempt to ascertain the factors that determined the success of the Russian

authorities in incorporating into the chapter the clergymen who obediently carried out the anti-church policy.

After investigating the mechanism of the measures implemented by the Russian authorities in respect to the Vilnius cathedral chapter, the conclusion was drawn that the plan of Vilnius Governor-General Mikhail Muravyov to incorporate a 'party' of clergymen loyal to the Russian authorities into the cathedral chapter must have turned the chapter into a tool of the policy directed against the Catholic Church. This was especially important since in the religious policy plans of the Russian authorities, Vilnius about which an array of Russian Orthodox Church parishes had expediently begun to form was an object of exceptional attention. The deportation of Bishop Adam Stanislaus Krasinski and the transfer of the affairs of the Diocese's management to the cathedral chapter became a favourable condition for the organisation of the 'party' of clergymen loyal to the Russian authorities that had been prepared by Muravyov. Prelate Juozapas Baukevičius, who assumed the position of Diocese administrator, attempted to steer between loyalty to the Catholic Church and the anti-canonical demands raised by the officials of the local Russian administration, but he did not offer any resistance to the latter. The assertion which has operated up until now in historiography about Muravyov's conflict with Minister of the Interior Pyotr Valuyev should be questioned since in initiating the creation of a 'party' of clergymen loyal to the Russian authorities, in the cathedral chapter, the Vilnius Governor-General was fully supported by the official St Petersburg.